

KS. MARIAN MIKOŁAJCZYK

ROK LITURGICZNY W ŻYCIU KOŚCIOŁA*

1. SENS ROKU LITURGICZNEGO

Bóg jest wiekuisty i tym samym jest poza czasem. „Zanim góry narodziły się w bólach, nim ziemia i świat powstały, od wieku po wiek Ty jesteś Bogiem” (Ps 90, 2). Bóg udziela łask kiedy chce i jak chce. Jednak z chwilą, gdy „Słowo stało się Ciałem i zamieszkało między nami” (J 1, 14), Bóg nie związany z czasem i przestrzenią związał się w jakiś sposób z tymi wymiarami. Dlatego religia chrześcijańska jest religią historyczną, to znaczy opartą na faktach, które miały miejsce w czasie i przestrzeni.

Ojciec powołał Syna, „aby ubogim głosił Ewangelię i uzdrawiał skruszonych sercem, jako lekarza ciał i dusz oraz Pośrednika między Bogiem a ludźmi. Jego bowiem człowieczeństwo zjednoczone z osobą Słowa było narzędziem naszego zbawienia... Dzieła odkupienia ludzi i doskonałego uwielbienia Boga... dokonał Chrystus Pan przez paschalne misterium swej błogosławionej Męki, Zmartwychwstania i chwalebного Wniebowstąpienia. Przez to misterium umierając zniweczył naszą śmierć i zmartwychwstając przywrócił nam życie” (KL 5).

Dlatego „Święta Matka Kościół uważa za swój obowiązek obchodzić w czcigodnym wspomnieniu zbawcze dzieło swego Boskiego Oblubieńca przez cały rok w ustalonych dniach. Każdego tygodnia Kościół obchodzi pamiątkę Zmartwychwstania Pańskiego w dniu, który nazwał Pańskim,

* Niniejsze opracowanie przedstawione zostało na sesji synodalnej Komisji do Spraw Kultu Bożego dnia 7 listopada 1978 r.

a raz do roku czci je także razem z błogosławioną Męką na Wielkanoc, w to swoje największe święto.

Z biegiem roku Kościół odsłania całe misterium Chrystusa, poczynając od Wcielenia i Wniebowstąpienia, do dnia Zesłania Ducha Świętego oraz oczekiwania błogosławionej nadziei przyjścia Pańskiego.

W ten sposób obchodząc misteria Odkupienia, Kościół otwiera bogactwa zbawczych czynów i zasług swojego Pana, tak, że one uobecniają się niejako w każdym czasie, aby wierni zetknęli się z nimi i dostąpili łaski zbawienia" (KL 102). Kościół „przedstawiając nam do rozważania tajemnice Zbawiciela naszego, uzyskuje prośbami swymi te nadprzyrodzone dary, dzięki którym duch owych tajemnic mocą Chrystusową najzupełniej przenika jego synów" (Mediator Dei, wyd. pol. s. 90). Gdzie bowiem liturgia, tam Kościół, a gdzie Kościół, tam Chrystus. „Chrystus jest zawsze obecny w swoim Kościele, szczególnie w czynnościach liturgicznych" (KL 7). Ponieważ centrum obchodów każdego święta stanowi Msza św., która uobecnia i uaktualnia całe dzieło zbawienia Chrystusa, dlatego zawsze i wszędzie, gdy odprawiana jest Msza św., uobecniają się i uaktualniają w niej również poszczególne tajemnice zbawienia (por. KL 102). Stąd w tekstach liturgicznych, odnoszących się do poszczególnych obchodów często występuje „hodie”.

2. STRUKTURA ROKU LITURGICZNEGO

Najstarszym i pierwszym dniem świątecznym jest niedziela — cotygodniowa pamiątka Zmartwychwstania Pańskiego, podstawa i rdzeń całego roku liturgicznego. W tym bowiem dniu zmartwychwstał nasz Pan i stanął pośrodku swoich uczniów zgromadzonych w Wieczerniku (por. J 20, 19—23); „po ośmiu dniach”, czyli w następną niedzielę, Apostoł Tomasz uznał w Nim swego Pana i Boga (J 20, 26—29). W tymże Dniu Pańskim miało miejsce dopełnienie Paschy — Zesłanie Ducha Świętego; wtedy też Piotr po raz pierwszy zgromadzonym na dzień Pięćdziesiątnicy w Jerozolimie głosił radosną nowinę o zbawczej Męce i Zmartwychwstaniu.

„Jak niedziela jest szczytem tygodnia, tak uroczystość Paschy jest szczytem roku liturgicznego... Ponieważ dzieła odkupienia ludzi i doskonałego uwielbienia Boga dokonał Chrystus zwłaszcza przez swe misterium paschalne, w którym to, umierając zniweczył śmierć, a zmartwychwstając przywrócił nam życie, dlatego święte Triduum Paschalne Męki i Zmartwychwstania Pana jaśnieje jako szczyt całego roku liturgicznego.

Paschalne Triduum Męki i Zmartwychwstania Pańskiego rozpoczyna się Mszą Wieczerzy Pańskiej Wielkiego Czwartku, osiąga swój punkt

szczytowy w Wigilię Paschalną i kończy się nieszporama Niedzieli Zmartwychwstania” (KL 18—19).

„Osiem pierwszych dni czasu wielkanocnego stanowi Oktawę Paschy i obchodzi się je jako uroczystości Pańskie” (KL 24).

Obchód Świąt Wielkanocnych rozszerzony jest na 50 dni — aż do Niedzieli Zesłania Ducha Świętego.

Czterdziestego dnia od Niedzieli Zmartwychwstania obchodzi się uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego.

Czasem przygotowania do obchodów Paschy jest okres Wielkiego Postu. Liturgia Wielkopostna nastawia na przeżywanie tajemnicy paschalnej zarówno katechumenów: przez różne stopnie wtajemniczenia chrześcijańskiego, jak i wiernych, którzy w tym czasie rozważają swój chrzest i podejmują pokutę.

„Poza corocznym obchodem tajemnicy paschalnej nie ma Kościół nic ważniejszego nad uczczenie Pamiątki Narodzenia Pana i Jego pierwszych objawień — co właśnie ma miejsce w okresie Bożego Narodzenia” (KL 32). Okres ten zaczyna się pierwszymi Nieszporami Narodzenia Pańskiego, a kończy się w Niedzielę po Objawieniu, czyli po 6 stycznia. Boże Narodzenie poprzedza okres Adwentu. Advent ma podwójny charakter: jest przygotowaniem na uroczystość Bożego Narodzenia, w czasie którego wspomina się pierwsze przyjście Chrystusa oraz skierowaniem myśli na oczekiwanie drugiego przyjścia Chrystusa na końcu wieków (KL 39).

Obok okresów celebrujących tajemnicę paschalną i wcielenie Syna Bożego, pozostałe 33 lub 34 tygodnie roku liturgicznego tworzą tak zwany okres zwykły, rozdzielony na dwie części przez czas związany z obchodem Wielkanocy. W okresie zwykłym na szczególne wyróżnienie zasługują uroczystości Pańskie: Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, Najświętszego Serca Pana Jezusa i Chrystusa Króla.

„Obchodząc ten roczny cykl misteriów Chrystusa, Kościół święty ze szczególną miłością oddaje cześć Najświętszej Matce Bożej, Maryi, która nierozzerwalnym węzłem związana jest ze zbawczym dziełem swojego Syna. W Niej Kościół podziwia i wysławia wspaniały owoc Odkupienia i jakby w przeczystym obrazie z radością ogląda to, czym cały pragnie i spodziewa się być” (KL 103).

„Ponadto Kościół rozmieścił w ciągu roku wspomnienia Męczenników oraz innych świętych, którzy dzięki wielorakiej łasce Bożej doszli do doskonałości, a osiągnąwszy już wieczne zbawienie, wyśpiewują Bogu w niebie doskonałą chwałę i wstawiają się za nami. W te uroczystości Kościół głosi misterium paschalne w Świętych, którzy współcierpieli i zostali współuwielbieni z Chrystusem, przedstawia wiernym ich przykłady, pociągające wszystkich przez Chrystusa do Ojca, a przez ich zasługi wyjednywa dobrodziejstwa Boże” (KL 104).

3. POSTULATY DUSZPASTERSKIE

Z faktu, że przez roczny obchód misteriów naszego zbawienia wierzący stykają się z nimi i dostępują łask nadprzyrodzonych (por. KL 102), wynika obowiązek wychowywania się do przeżycia roku kościelnego zgodnie z myślą Kościoła. Za życiem według rytmu roku liturgicznego przemawiają także inne racje pastoralne. Rok liturgiczny jest szkołą wiary. Przedstawia prawdy Boże, wprowadzając nie w sposób systematyczny, ale skoncentrowane wokół Osoby Jezusa Chrystusa, przez którego składamy Ojcu dzięki za wszystko, co nam dał — przez Syna i w Synu. Rok liturgiczny jest nadto szkołą moralności, ukazując nie tylko kodeks postępowania, ale też na przykładzie Chrystusa, Jego Matki i wszystkich Świętych możliwość życia według Ewangelii Jezusa.

NIEDZIELA

Jak w starożytnym Kościele tak i teraz świętowanie niedzieli winno pozostawać elementem wyróżniającym chrześcijanina. Dzień ten powinien być dniem udziału w Eucharystii a także dniem radości i odpoczynku (KL 108). Obserwuje się obecnie pewien kryzys jeśli chodzi o udział wiernych w niedzielnej Mszy św. jak i o traktowanie świątecznego odpoczynku jako prawa a nawet obowiązku. Duszpasterze powinni więc podjąć zdecydowane wysiłki zmierzające do odnowy sakralnego charakteru niedzieli i świąt, co nastąpi przez udział wiernych we Mszy św. i praktykowanie odpoczynku w gronie rodzinnym.

W programowaniu godzin liturgii niedzielnej trzeba wziąć pod uwagę także potrzeby i możliwości tych, którzy muszą pracować lub wyjeżdżają na świąteczny odpoczynek; oni również powinni mieć możliwość uczestniczenia we Mszy świętej. Stąd wynika konieczność wprowadzenia — zwłaszcza w parafiach miejskich — w okresie letnim Mszy św. we wczesnych godzinach rannych i późnych godzinach wieczornych.

W dekanatach miejskich dziekani mają obowiązek zatroszczyć się o to, aby wieczorne Msze święte w poszczególnych kościołach nie były odprawiane w tym samym czasie, lecz o różnych godzinach, co zwiększy możliwości udziału we Mszy św. mieszkańców danego miasta, zwłaszcza w okresie letnim.

Na cmentarzach przykościelnych, w miejscach widocznych z ulicy, ma być umieszczony czytelny rozkład godzin Mszy świętych w niedziele. W kościołach miejskich winny być specjalne gablotki z godzinami Mszy św. w innych kościołach miasta oraz w miejscowościach niedzielnych wyjazdów parafian. To samo dotyczy parafii o cechach turystyczno-wcza-

sowych, które mają mieć wykazy Mszy św. w parafiach sąsiednich i na szlakach turystycznych.

Obok zasłużonego odpoczynku w niedziele w chrześcijańskich rodzinach powinien znaleźć się czas na rozmowy rodziców z dziećmi na tematy religijne, na lekturę Pisma świętego, czasopism i książek religijnych, na słuchanie audycji katolickich i modlitwę rodzinną.

Duszpasterze za pośrednictwem członków różnych grup nieformalnych parafii zatroszczą się o to, aby niedziela dla osób chorych, starszych i opuszczonych miała również charakter świąteczny, np. przez dostarczenie im taśm magnetofonowych z kazaniem, z tekstami czytań mszalnych i listów biskupa czy Episkopatu.

W każdej niedzielnej Mszy św. jedno wezwanie modlitwy powszechnej powinno objąć parafian starszych, chorych i podróżujących, którzy nie mogą święcić niedzieli.

Nadto należy powrócić do zaniedbanego zwyczaju śpiewania w niedzielne popołudnia nieszporów, dostosowanych do nowego porządku Liturgii Godzin.

ŚWIĘTA WIELKANOCNE

Ponieważ święte Triduum Paschalne jest szczytem roku kościelnego, duszpasterze winni zachęcać wiernych, aby przez te Dni przeżywali misteria naszego zbawienia w duchu głębokiej wiary i pobożności. Pełnym wyrazem takiego przeżycia jest udział wiernych w sakramencie pojednania i Eucharystii, stąd też w ciągu całego Wielkiego Tygodnia należy umożliwić spowiedź wszystkim chętnym, zwłaszcza tym, którzy nie mogli wcześniej z niej skorzystać. Należy dłożyć starań, aby podczas Triduum Wielkanocnego i w Poniedziałek Wielkanocny możliwie wszyscy parafianie uczestniczyli w sposób pełny w Eucharystii, a także, by zwłaszcza w tych dniach świadczyli sobie wzajemnie czynną miłość.

Samą liturgię Triduum Paschalnego należy starannie przemyśleć, przygotować, by mogła być godnie i pięknie sprawowana. Liturgia ta bowiem stanowi głęboką i wspaniałą katechezę Kościoła wprowadzającą uczestników w Paschalne Misterium.

Przy ustalaniu godzin liturgii wielkotygodniowej należy pamiętać, że dopiero Wielka Niedziela jest dniem wolnym od pracy.

Adorację w Kaplicy Wystawienia i przy Grobie Pańskim wypada tak zorganizować, aby liczba adorujących zawsze była odpowiednia.

WIELKI POST

Przeżycie całego dzieła zbawczego, uobecniającego się w liturgii paschalnej oraz odnowienie wspólnoty z Chrystusem w tajemnicy Jego śmierci

ci i Zmartwychwstania, w którą zostaliśmy włączeni przez chrzest, wymagają odpowiedniego, dłuższego przygotowania duchowego. Do tego przeżycia i wewnętrznego odnowienia zmierza pokutny charakter Wielkiego Postu oraz wyakcentowanie w liturgii tego okresu elementów chrzcielnych. Duszpasterze winni w czasie codziennych, krótkich homilii ukazywać wiernym sens pokuty i jej znaczenie w życiu chrześcijanina w duchu Konstytucji Apostolskiej „Paenitemini”. Problem ten należałoby w sposób bardzo jasny przedstawić już w czasie liturgii Środy Popielcowej, wykorzystując dużą frekwencję wiernych w tym dniu na Mszy świętej.

Obok obowiązku abstynencji od pokarmów mięsnych w piątki, można by zaproponować także inne formy wstrzemięźliwości, np. od napojów alkoholowych, tytoniu, telewizji itp. Nie do przyjęcia przez katolików są organizowane w tym okresie tzw. studniówki czy różne formy publicznych zabaw.

W Wielkim Poście należy też stworzyć więcej okazji do modlitwy i refleksji przez organizowanie dni skupienia, rekolekcji, przez adoracje i nabożeństwa pasyjne, a wśród nich gorzkie żale i drogę krzyżową. Ta ostatnia wymaga od duszpasterzy dostosowania rozważań i innych form modlitwy do mentalności ludzi różnych środowisk i grup stanowych, jest rzeczą konieczną odprawianie oddzielnej drogi krzyżowej dla dzieci i oddzielnej dla dorosłych.

ADWENT I OKRES BOŻEGO NARODZENIA

Okres Adwentu określa Kalendarz Rzymski jako czas pobożnego i radosnego oczekiwania na powtórne przyjście Chrystusa i obchód pamiętki Jego Wcielenia. W okresie tym ważne miejsce zajmują w Polsce roraty, odprawiane codziennie z wyjątkiem niedziel i uroczystości Niepokalanego Poczęcia. Biorąc pod uwagę różne możliwości przybycia do kościoła poszczególnych grup wiernych wskazane jest odprawianie przez trzy dni tygodnia Mszy roratnich rano, a przez inne trzy dni — wieczorem. Należy zapraszać także na nie dzieci i młodzież. Wskazane jest — ze względu na symbolikę — wprowadzenie zwyczaju przychodzenia na te Msze święte ze świecami i lampionami. Godnymi polecenia są organizowane coraz częściej w okresie Adwentu rekolekcje i dni skupienia. W celu przybliżenia wiernym prawd związanych z eschatologią (rozważania w liturgii pierwszej części Adwentu) i z tajemnicą Wcielenia, należy w tym okresie codziennie głosić dobrze przygotowane homilie.

Należy podkreślić religijny charakter wieczery wigilijnej, który powinien wyrażać się w modlitwie rodzinnej, wspólnym czytaniu Ewangelii i łamaniu się opłatkiem. Duszpasterze winni też wzywać parafian do powstrzymania się tego dnia od napojów alkoholowych.

Jest rzeczą słuszną przygotować wiernych do radosnego i rodzinnego przeżycia Świąt Bożego Narodzenia. Dobrze byłoby powrócić do śpiewania kolęd w domach rodzinnych.

Należy zachęcać parafian, by z okazji Świąt Bożego Narodzenia odwiedzili chorych, przygotowali dary biednym, starcom czy samotnym, zaprosili do siebie na Wigilię ludzi bez rodziny. Wskazany jest również przygotowanie w parafii wspólnej wieczerzy wigilijnej dla tych osób.

W okresie Bożego Narodzenia przedłużanym zwyczajowo aż do święta Ofiarowania Pana Jezusa w świątyni, w kościołach śpiewamy kolędy, urządzamy nabożeństwa kolędowe ubogacone czytaniem słowem Bożym, koncerty kolęd itd.

Kolęda dokonywana zwyczajowo w okresie Bożego Narodzenia winna mieć przede wszystkim charakter duszpasterski.

ŚWIĘTA PAŃSKIE

Należy nadal podtrzymywać wyjątkowo uroczysty charakter procesji eucharystycznej w Uroczystość Ciała i Krwi Pańskiej. Procesje te winny być organizowane przez siedem dni następujących po uroczystości. Pielęgnować należy również kult Najświętszego Serca Pana Jezusa, czczonego szczególnie w samą Uroczystość tegoż Serca, przez cały miesiąc czerwiec, a także we wszystkie pierwsze piątki miesiąca. Kult ten o charakterze wynagradzającym winien prowadzić do pobożnego uczestnictwa w Sakramencie Eucharystii.

ŚWIĘTA KU CZCI NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY

Diecezja częstochowska z racji posiadania na swym terenie narodowego Sanktuarium Maryjnego na Jasnej Górze powołana jest do oddawania specjalnej czci Matce Bożej. Szczególnie uroczyście obchodzić należy uroczystość Matki Bożej Królowej Polski — Patronki Diecezji, Matki Bożej Częstochowskiej — Patronki miasta biskupiego oraz Matki Bożej Wniebowziętej. Na oddzielną uwagę zasługują też święta: Narodzenia Matki Bożej (poświęcenie ziarna na siew), Matki Bożej Różańcowej i Maryi Matki Kościoła.

Trzeba nadto podtrzymywać tradycyjne formy kultu maryjnego takie jak: pielgrzymki na Jasną Górę i do innych sanktuariów maryjnych, nabożeństwa majowe, różańcowe, w pierwsze soboty miesiąca, soboty Królowej Polski. Należy zadbać też o ożywienie śpiewu godzinek oraz o odmawianie codziennie o godzinie 21.00 Apelu Jasnogórskiego.

Diecezja ze względu na swój maryjny charakter winna bardzo żywo włączać się w realizację Millenijnego Aktu Oddania i wskazań duszpasterskich Komisji Maryjnej Episkopatu Polski.

Obok Matki Najświętszej szczególną czcią należy otoczyć Świętych i Błogosławionych, zwłaszcza Polaków, ukazując ich jako orędowników, a przede wszystkim jako wzory do naśladowania.

Jest rzeczą wskazaną zachęcać parafian, by nadawali dzieciom na chrzcie imiona znane w chrześcijańskiej tradycji.

Przeniesienie święta św. Stanisława Kostki na miesiąc wrzesień na pewno ożywi kult tego Świętego wśród młodzieży. W okręgach przemysłowych, zwłaszcza górniczych, należy pielęgnować kult św. Barbary. Podobnie należy troszczyć się o podtrzymywanie żywego kultu patronów poszczególnych parafii, regionów, bractw religijnych, zawodów. Bardzo wskazane jest obchodzenie uroczystości patronalnych „ipsa die”. Duszpasterze winni zatroszczyć się, by uroczystości te miały charakter religijny i aby nie były okazją do pijaństwa i zabaw nie licujących z obchodem sakralnym. W dni liturgiczne poświęcone Świętym i Błogosławionym zaleca się we wprowadzeniu do liturgii mszalnej przedstawić krótko Patrona dnia, ewentualnie podawać także na tablicy ogłoszeń życiorysy świętych obchodzonych w zbliżającym się tygodniu.

Obok form przeżywania roku liturgicznego przewidzianych przez księgi liturgiczne czy też modlitewnik diecezjalny, wiele parafii ma także własne tradycje w tym względzie. Nie można ich lekkomyślnie likwidować — jeśli nie są oczywiście sprzeczne z nauką Kościoła — lecz je zachowywać i uwspółcześniać.

Życie religijne parafii skupia się wokół świąt i rozwija się w miarę przeżywania kolejnych okresów roku liturgicznego. Stąd wynika potrzeba właściwego rozłożenia akcentów na poszczególne dni i czasy roku kościelnego w zależności od rangi nadanej im przez kalendarz liturgiczny. W życiu religijnym bowiem — podobnie jak w życiu uczuciowym — obowiązuje prawo falowania napięcia przeżyć. Niemalą rolę we właściwym przeżywaniu roku liturgicznego odgrywają obok katechezy: odpowiednie przygotowanie na określone święta elementów dekoracji kościoła i ołtarza, podkreślających charakter przeżywanej uroczystości a także przygotowanie samej liturgii obchodu.

Każdy duszpasterz powinien sam żyć rytmem roku liturgicznego w oparciu o mszał, brewiarz i Pismo Święte. Życie wewnętrzne bowiem duszpasterza, jego własne przeżywanie świąt i okresów udzielają się także i parafii.